

М.В. Цюрупа, доктор філософських наук,
професор,
В.Т. Марценківський, кандидат технічних
наук, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

ВОЄННА ПОЛІТОЛОГІЯ В СТРУКТУРІ ТА ЗМІСТІ СИСТЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОГО КЕРІВНИКА

У статті обґрунтовується необхідність включення до системи фахової підготовки військових керівників галузевої політологічної науки – воєнної політології. Її необхідність впливає з посилення уваги до політичної складової сучасних війн, з врахування можливості рекрутування представників воєнної еліти до правлячого політичного класу, інтеграції воєнної політики України у загальноєвропейську спільну оборонну політику. Чим вище рівень воєнного управління, тим більше воєнно-організаційні аспекти взаємодіють з політичними факторами. Розуміння сутності змін у воєнній сфері та визначення їх спрямованості залежить від проникнення у глибинну (політичну) сутність військової справи та керівництва збройними інституціями держави. У Програмі реформування системи військової освіти передбачені організаційні заходи, які кореспондуються з реформою Збройних Сил, тоді як ми наголошуємо на якісних параметрах посилення соціально-політичною складовою фахової підготовки військових керівників.

Ключові слова: система військової освіти, фахова підготовка військового керівника, політичні аспекти керівництва, політологічне знання, воєнна політологія.

Постановка проблеми. Інформаційне суспільство, яке утворилось внаслідок революційних змін у сфері здобуття та поширення знань, розвитку мережі обмінів інформаційними ресурсами, становлення нових інституціональних форм функціонування соціального знання, ставлять нові питання щодо змісту, структури, форм освітніх проектів ХХІ століття. Виникли нові, не бачені у минулому системи безперервної освіти, дистанційного навчання, вчення у «он лайн» режимі тощо. Разом з тим, не слід забувати, що модифікація змісту і форм освіти нового століття має безпосереднє відношення до змістових компонент системи військової освіти, яка піклується про належну фахову освіту військових керівників. Вони мають готуватися до управління військами в умовах «технологічних» війн, асиметричних збройних конфліктів, боротьби з міжнародним тероризмом, новими викликами і загрозами, які несуть значне політичне навантаження.

Мета статті – обґрунтувати необхідність включення до системи фахової підготовки військових керівників галузевої політологічної науки – воєнної політології.

Виклад основного матеріалу. У літературі вітчизняних авторів аналізується стан військової освіти, ставляться проблеми оптимізації її системи на основі врахування нових тенденцій військової сфери [1, 2]. Концепт нашої статті полягає у приверненні уваги до соціально-політичної складової військової освіти, яка має теоретичне підґрунтя у воєнно-політичних знаннях. Видатний радянський психолог Б. Теплов ще у

минулому столітті доречно вказував, що «розумова діяльність вченого, строго кажучи, простіше, ясніше, спокійніше, чим та ж сама розумова робота політичного діяча чи полководця» [3, с. 226]. Це означає, що розвиток інтелектуальних, вольових, моральних, зрештою, соціально-політичних якостей у їх взаємозв'язку, знаходиться на чільному місці в системі військової освіти.

Переходячи до питання змісту військової освіти, слід зауважити, що воєнно-політичне знання має специфічне значення для військового керівника, адже його діяльність навіть у мирні часи спрямована або передбачає участь у збройній боротьбі, яка завжди має політичну складову. Війна, - неодноразово вказував Клаузевіц, - це продовження політики іншими, а саме насильницьким засобами, що «війна – це наскрізь політика»[4, с. 31].

Постійна рефлексія проблем воєнної політики, теоретичні дискусії щодо ролі політичної науки для діяльності військового керівника, громадянина і захисника Батьківщини, продовжуються в новому ХХІ столітті. Збройний конфлікт між Грузією та Росією під час Олімпійських ігор у Пекіні 2008 р., який сильно похитнув авторитет колишнього президента Грузії, ще раз поставив на порядок денний питання політичної (краще б сказати – *воєнно-політичної культури*) державних діячів. Одних звинуватили у неспроможності здійснити точний воєнно-політичний аналіз конфліктної ситуації, інших – у короткозорості при застосуванні військової сили у проблемних зовнішньополітичних відносинах, третіх – у не продуманих заявах щодо подальшого проведення войовничого політичного курсу. ОБСЄ надав європейську морально-політичну оцінку цього конфлікту, яка також не є однозначною. Вищевказане свідчить на користь точного знання воєнно-політичної ситуації та воєнно-політичних відносин, які можливі тільки на основі відповідних наукових знань.

Зауважимо, що традиція *врахування політичних аспектів діяльності* міцно укорінилась серед американських спеціалістів – показовим є зауваження аналітиків щодо побудови системи регіональної та глобальної безпеки у ХХІ столітті: «Яка користь багатомільярдних вливань у підготовку військових та поліцейських сил у конфліктогенних регіонах Азії (Ірак, Афганістан, Пакистан), якщо ті не розуміють американську зовнішню політику?» [5, с. 64]. Тому не дивним виглядає діяльність фахівців з проблем воєнної політики у американському суспільстві і збройних інституціях.

Внесок *політологів США* полягав у тому, що вони намагались наблизити політичну науку до рівня точних наук (сцієнтизм), віднайти фундаментальні закони в політиці (У. Монро), розробляли точні прогнози розвитку політичної ситуації на основі техніки та методів дослідження реалій (Дж. Кетлін), пропонували виокремити знання про воєнну політику з загальної сукупності знань про політику (Г. Кан, Моргентау).

У *Європі* за підтримки Фонду Форда був утворений Європейський консорціум політичних досліджень (ЕСРР), який відмітив сорокаріччя, маючи у складі більше 140 закладів, у списку його політологів значиться

більше 2,5 тисяч прізвищ учених. Вони сьогодні зосереджуються на наукових розвідках стабільності демократичних режимів та ролі збройних інституцій у цьому процесі.

Накопичився певний досвід опанування воєнно-політичним знанням у *РФ та Білорусі*. У сусідніх з Україною Російській федерації та Республіці Білорусь дискутуються не доцільність введення в навчальний процес дисципліни на базі галузевої воєнно-політичної науки, а уточнюються предметне поле, проблеми методології, структури, змісту цієї науки [6].

Серед теоретичних розробок наших колег з сусідніх країн є роздуми щодо диференціювання воєнної політології від політології війни. Перша визначається як наука щодо місця і ролі воєнної сили, закономірностей її використання суб'єктами політики (влади) для життєво важливих цілей, а інша – політологія війни – розглядається як частина науки про владу (кратології), коли війна стає рішучішим вирішальним засобом політичної влади [7].

Проте не все так гладко із запровадженням воєнно-політичних знань у життя – політична наука важко долає розрив між нею та стереотипами мислення звичайних людей, які вважають політику «брудною правою», «втомлюються» від політики тощо. Тим більше це стосується науки про воєнну політику, яка здається їм зайвою. Іспанський мислитель Ортега-і Гасет у роки громадянської війни в країні зауважував, що маси завжди вважають себе тямущими в політиці та військових справах, хоча ніде цьому не вчилися.

Склалась незвична ситуація, коли громадськість та науковці визнають наявність нових, нестандартних загроз безпеці країн і регіонів – асиметричні воєнно-політичні конфлікти, тероризм, етнонаціональні та міжрелігійні конфлікти, диверсії, загроза застосування військової сили з боку деяких потужних держав, зафіксована у їх Воєнних доктринах, а політологічний аналіз цих реалій не здійснюється. Не вщухають дискусії навколо обраного зовнішньополітичного курсу позаблоковості України, щодо відмови від приєднання до системи колективної безпеки НАТО чи до Ташкентської угоди, відносно воєнно-політичних взаємин стосовно оборони країн СНД.

Вищевказане складає стрижень сучасної воєнної політики нашої держави, але спеціальної галузі політологічного знання не запроваджено для військових керівників з метою дослідження цих воєнно-політичних реалій. Принагідно вкажемо, що у ЄС перед виборами у європейський парламент 2009 р. поставилось питання починати викладання політології ще зі школи, бо молодь – теперішні виборці – не може самостійно зорієнтуватись серед мінливих політичних реалій. А спільна оборонна (воєнна) політика, що визнано аналітиками, одна з самих динамічних ділянок політики континенту.

Перед тим як пропонувати запроваджувати нову навчальну дисципліну (воєнна політологія входить до низки політологічних дисциплін, що мають спільне проблемне поле) слід охарактеризувати її системоутворюючі чинники та осмислити соціальні й особистісні функції.

До системоутворюючих чинників ми відносимо:

специфічний *об'єкт* теоретичного осмислення;
парадигми воєнно-політичного мислення;
достатній *обсяг* теоретичного матеріалу;
закономірності воєнно-політичних відносин;
адекватні *методологічні засади* воєнно-політологічних знань;
соціально значущі *функції* науки і відповідної навчальної дисципліни.

Історичні передумови виникнення воєнної політології сформувались у ХІХ столітті. Спочатку А. Жоміні, а далі генерали і теоретики Н. Корф, Г. Леєр, М. Міхневич у російській армії вказували на важливість політичного дослідження війни. Генерал М. Корф ще у 1871 р. писав: „Необхідність воєнної політики як самостійної науки доводиться тим, що, з одного боку, її предмет не досліджується жодною існуючою наукою, а з іншого боку, вона буде мати цілком самостійний предмет – вивчення значення для війни та її ведення державного устрою, державної діяльності у їх еволюції, котрі хоча і досліджуються, як у соціології, так і у політиці, однак із зовсім інших точок зору» [8, с. 85].

Специфічним об'єктом дослідження воєнної політології як галузі політичного знання та навчальної дисципліни є *воєнна політика держави*, міждержавних об'єднань та значних соціальних сил всередині держави. Воєнна політика у різних аспектах присутня у всіх компонентах проблемного поля політології.

Її «диференція – специфіка» (термін Маркса для позначення особливого) полягає у тому, що воєнна політика – найвідповідальніша справа у керівництві державною, вона визначає доленосність прийнятих політичних рішень для життя соціуму. Не применшуючи внесок у перемогу над фашизмом героїзму радянської армії та народів СРСР, вкажемо, що згубна авантюристична воєнна політика А. Гітлера, проти якої, до речі, виступала військова еліта вермахту, також привела до того, що німців після поразки у війні 1941-1945 роках вважали «вимираючою нацією серед руїн держави».

Як відомо, українська громадськість з тривогою очікує на завершальну фазу переговорного процесу щодо Асоціації України у європейську спільноту, а нинішня Європейська політика безпеки та оборони (ESDP) також складає проблемне поле політології і має бути засвоєна політичними лідерами, воєнними керівниками на сутнісному, теоретичному рівні для координації зусиль спільно з нашими європейськими партнерами.

З прийняттям Закону України 2010 року № 2411-VI «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», нової редакції Воєнної доктрини (2012 р.)_воєнна політика нашої країни стала більш визначеною. Її теоретичні засади мають бути доведені також і через систему військової освіти.

Щодо *обсягу* теоретичного матеріалу, який накопичений історією світової думки при осмисленні та розробці основ воєнної політики, вкажемо, що практично у кожного політичного мислителя є висловлювання, думки, ідеї, навіть цілісні концети воєнної політики, які мають сучасне актуальне прочитання. Вельми показовою є ідея Аристотеля, що військові «складають

душу держави» разом з тими, хто займається обговоренням суспільних справ та складанням законів, тобто разом з політиками та юристами, які відтепер формують парламенти.

Практична значущість *воєнної політології* впливає з ролі політологічного знання для соціально активної особистості військового керівника. Вона визначаються тим, наскільки масштабно ці знання поширені і наскільки глибоко вкорінені у політичну культуру військових керівників. Воєнна політологія має праксеологічне (практичне) значення, яке реалізується через її функції.

На перше місце ми ставимо евристичну функцію, яка полягає у тому, що вищевказана галузь знання надає принципово нові знання в царині природи, змісту воєнної політики, реалізації її у системі загальнодержавної політики. Російський мислитель В. Розанов вимушений був визнати, що коли прийшли буремні воєнно-революційні роки другого десятиріччя ХХ століття, багато хто опинився в стані «дитини в політиці» [9, с. 154]. Завдячуючи воєнно-політичним знанням, на місці політичних міфів з'являється реальна можливість проникнення у таємниці прийняття політичних рішень щодо війни і миру, розкрити природу воєнної політики, дослідити багатогранні воєнно-політичні явища з метою отримання знання про сутність, зміст, закономірності розвитку воєнної сфери суспільства.

Виходячи з того, що воєнна політологія являє собою взаємопов'язані теоретичні конструкти – доктрини, стратегічні настанови, концепції, які створені на основі закономірностей військової сфери з врахуванням намірів і цілей суб'єктів політики, є змога сприяти удосконаленню політичного мистецтва керівників держави. Це, так би мовити, друга сторона взаємодії політичних та воєнних лідерів.

Для військовика ці положення дозволяють тому, хто оволодів необхідною сумою знань і навичок воєнно-політичного аналізу, стати на рівень керівника воєнно-політичного штабу. Деякі військовослужбовці нерідко розглядають службу у Збройних Силах як індивідуальний тягар, що не має відношення до загальнополітичних справ держави. Вони не мріють про вершини мистецтва управління, не сподіваються стати на рівень таких політичних фігур, як генерали Шарль де Голль, Дуайт Ейзенхауер, Колін Пауел.

Прогностична функція – це розробка наукових прогнозів у воєнно-політичній сфері, у військовій справі в цілому, виявлення тенденції її розвитку. У нинішніх умовах зростає роль прогнозування воєнно-політичної поведінки соціальних суб'єктів у різних регіонах, особливо поблизу кордонів нашої держави, передбачення наслідків воєнно-політичних акцій. О. Герцен колись влучно казав, що мало зривати маски, слід докопуватись до причин їх одягнення суб'єктами суспільних відносин.

Інструментально-практична функція воєнної політології проявляє себе у розробці низки конкретних практичних рекомендацій для удосконалення всіх сторін політичної діяльності в сфері оборони, а перш за все для воєнної практики.

Виходячи з того, що у воєнно-соціальному управлінні чим вище щабель керівництва, тим тісніше зв'язок з політикою, ми вважаємо за доцільне запровадити викладання воєнної політології, починаючи з оперативного стратегічного рівня і далі. Хоча на перший погляд, війна виглядає трагічними актами ненависті, жорстокості, нищівних руйнувань, безглуздої різанини, у глибинній суті це насильство є проведенням тієї ж силової політики, що і за мирних умов, однак особливим, збройно-насильницьким способом. Війна і політика пов'язані сутнісними зв'язками, причому пріоритет належить політиці, вона у збройних змаганнях лише "змінює перо на шпагу", за влучним висловом німецького політолога війни. Між воєнними та політичними цілями війни завжди є суперечність і лише інколи політична та воєнна мета співпадають, – писав К. Клаузевіц у роботі «Про війну» [3, с. 45].

Традиційні парадигми воєнно-політичного мислення продовжують спрямовувати вчених на вирішення проблеми „війна-політика”, тоді як коло питань у воєнно-політичній сфері має бути сьогодні значно ширше - місце збройної сили у політичній системі держави в умовах глобалізації, нові механізми прийняття колективних воєнно-політичних рішень, розробка модерної Воєнної доктрини, політичні аспекти національної безпеки, взаємовідносини армії, влади, правлячих та опозиційних партій. Вони включені у склад сучасної воєнно-політичної системи знань, яка може синтезувати здобутки минулого і водночас запропонувати новації.

Однією з таких новацій є нова концепція *конституційних військово-цивільних відносин*. Вони поки що не мають теоретичних основ та складаються у ситуативному ключі. Автор у першому в Україні підручнику з воєнної політології [10] намагався доводити концептуальні переваги воєнної політології над «паксологією» (наука про мир), «вайоленсологією» (знання про соціальне насильство), «полемологією» (наука про війну) та створити передумови введення нової навчальної дисципліни.

Висновки. Таким чином, у синтетичній багатогалузевій системі знання про політику – загальній політології – *воєнна політологія* має бути інституційованою як особлива галузь знання про воєнну політику, воєнно-політичні відносини, форми та способи політичного керівництва військовою сферою держави. Вона забезпечує теоретичну основу соціально-політичної складової фахової підготовки сучасного військового керівника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Бабенко О.П.* Концептуальні засади подальшого розвитку системи військової освіти у Збройних Силах України / Ю.О. Черних // Військова освіта: Зб. наук. праць НУОУ. – 2012. – № 1 (25). – С. 31–44.
2. *Марценківський В.Т.* Основні тенденції розвитку військової освіти. / В.Т. Марценківський // Вісник Національної академії оборони України: Зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 4 (17). – С. 76–83.
3. Теплов Б.Н. Ум полководца / Б.Н. Теплов // Избранные труды. В 2-х томах. – Т. 1. – М., 1985. – С. 226.
4. Derek S. Reveron. “Military – Political” Relation: The Need for Officer Education // Joint Force Quaterly. – 2009, issue 52. – P. 64.

5. Клаузевиц К. О войне. Пер. с нем. / Карл Клаузевиц . – М., 1997. – С. 31.
6. Бельков О.А. Военная политология: предмет, структура, функции // Интернетресурс. Режим доступа: [www. Voennaj poliiologij. Viperson.ru / data/2005.09](http://www.Voennaj-poliiologij.Viperson.ru/data/2005.09).
7. Идет война политическая, а не священная // Военно-промышленный курьер. – 2006. – № 39 (155). Интернетресурс. Режим доступа: [http://vpk-news.ru/ articles/2082](http://vpk-news.ru/articles/2082).
8. Корф Н.А. Связь военных наук с общественными. Общее введение в стратегию. Этюды по философии военной науки / Н. Корф – СПб, 1897. – С. 85.
9. Розанов В. Мое предвидение / Уединенное / Василий Розанов. – М., 1990. – С. 152.
10. Цюрупа М.В. Основи загальної та військової політології. / В. Ясинська. Заг. редакція Телелима В.М. – К.: НУОУ, 2013.

М.В. Цюрупа, доктор философских наук,
профессор,
В.Т. Марценковский, кандидат технических
наук, доцент
Национальный университет обороны
Украины имени Ивана Черняховского

ВОЕННАЯ ПОЛИТОЛОГИЯ В СТРУКТУРЕ И СОДЕРЖАНИИ СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ВОЕННОГО РУКОВОДИТЕЛЯ

В статье обосновывается необходимость включения в систему профессиональной подготовки военных руководителей отраслевой политологической науки – военной политологии. Ее необходимость вытекает из усиления внимания к политической составляющей современных войн, учета возможности рекрутирования представителей военной элиты в состав политического правящего класса, необходимости интеграции военной политики Украины в общеевропейскую общую оборонную политику.

Чем выше уровень военного управления, тем более военно-организационные аспекты взаимодействуют с политическими и правовыми факторами. Понимание сущности изменений в военной сфере и определения их направленности зависит от проникновения в глубинную (политическую) сущность военного дела и руководства вооруженными институтами государства. В Программе реформирования системы военного образования предусмотрены организационные меры, которые корреспондируются с реформой Вооруженных Сил, мы акцентируем на качественных параметрах усиления социально-политической составляющей профессиональной подготовки военных руководителей.

Ключевые слова: система военного образования, профессиональная подготовка военного руководителя, политические аспекты руководства, политологическое знание, военная политология.

M. Tsiurupa, Doctor of philosophical sciences,
professor,
V. Marcenkivskiy, candidate of technical
sciences, Associate Professor
National Defence University of Ukraine
named after I. Cherniahovskiy

MILITARY POLITICAL SCIENCE IN CONTENT AND STRUCTURE OF A MILITARY LEADER PROFESSIONAL EDUCATION SYSTEM

The article argues the necessity of the inclusion of political science sector - military politics in military leaders' vocational training. It results from the necessity of greater attention to the political aspect of modern wars and armed conflicts, from taking into account the possibility of recruiting members of the military elite into the political elite, from the need to integrate military policy of Ukraine into the European common defense policy. The higher the level of military control, the more military and organizational aspects interact with political and legal factors. Understanding of the nature of changes in the military sphere and definition of their orientation depends on the penetration in the deep (political) nature of warfare and the state armed institutions management. The Military education system reforming program approved by the Minister for Defense of Ukraine stipulates for the measures that correspond to the reform of the Armed Forces. We emphasize the qualitative parameters of increasing socio-political component of military leaders' professional training based on the theoretical principles of military - political science.

Keywords: system of military education, military leaders' professional training, political aspects of leadership, political knowledge, military political science.